

ДО 70-РІЧЧЯ ВИЗВОЛЕННЯ УКРАЇНИ

УДК 355.425.4(477.85)

Олександр Салтан

«ИМЕЮ ВОЗМОЖНОСТЬ ВЕСТИ БОЛЬШИЕ ОПЕРАЦИИ». КОРЮКІВСЬКА ПАРТИЗАНСЬКА КАРАЛЬНА АКЦІЯ 27 ЛЮТОГО 1943 р. МОВОЮ АРХІВНИХ ДОКУМЕНТІВ

На підставі наявних документів, що містяться в Центральному державному архіві громадських об'єднань України, проаналізовано дії партизанських загонів М. М. Попудренка та О. Ф. Федорова, які 27 лютого 1943 року здійснили напад на селище Корюківка Чернігівської області.

Плани, шифротелеграми та звіти бойових дій дозволяють зрозуміти не тільки логіку передбачуваних та вжитих заходів партизан, а й процедуру інформування керівництва УШПР, тактику «замітання сліду», замовчування деталей, які могли спричинити масовану відплату з боку нацистських спецпідрозділів по відношенню до цивільного населення смт. Корюківка 1-2 та 9 березня 1943 р.

Вивчення першоджерел такого типу допомагає відновити більш-менш реальну картину подій сімдесятирічної давнини, відомої як корюківська трагедія.

Ключові слова: військові збитки, доцільність, напад, партизани, план операції, Український штаб партизанського руху, шифротелеграма.

Відновлення історичної справедливості в оцінці минулого, яке набуло актуальності в роки незалежності, спонукало науковців зайняти критичну позицію по відношенню до низки канонізованих радянською пропагандою епізодів Великої Вітчизняної війни. У часи неупередженого ставлення до героїки та трагізму подій тих років сучасні вчені вдалися до критичного переосмислення її фундаментальних постулатів. Одним з таких історичних стереотипів є концепція ідеалізації народних месників – радянських партизан та підпільників.

Неможливо з'ясувати, в який спосіб розгорталася ті чи інші події, визначити їхні наслідки, не з'ясувавши факторів, що їх спричинили. Встановлення причинно-наслідкового зв'язку в процесі дослідження минулого є базовим постулатом для історика. Такий взаємозв'язок має спиратись на досить конкретну першоджерельну базу: спогади учасників подій, свідчення очевидців, мемуари керівників, аналіз архівних документів, доповнені логічно і фактично обґрунтованими умовиводами дослідника тощо.

Однією з таких подій, причини якої до цього часу остаточно не з'ясовані, є масове знищення гітлерівцями мешканців містечка Корюківка Чернігівської області в березні 1943 року.

© Салтан Олександр Миколайович – кандидат історичних наук, доцент Харківської державної академії фізичної культури.

Попри значну кількість публікацій, присвячених нацистському геноциду жителів Корюківки, цей трагічний епізод Великої Вітчизняної війни залишається маловивченою сторінкою історії. Корюківська трагедія вважається наймасовішим одномоментним знищенням цивільного населення в роки Другої світової війни. Незважаючи на це, німецький геноцид корюківчан не фігурує як доказ антилюдяності нацизму на Нюрнберзькому процесі. Корюківська трагедія не стала хрестоматійним канонічним епізодом звірств німецько-фашистських окупантів на теренах СРСР, який мав би потрапити в підручники історії [21].

Попри її масштабність та резонанс, за більш ніж сімдесятирічний відрізок часу історична наука спромоглась окреслити лише загальні контури тих трагічних подій. Загалом історики зосереджували увагу на результатах й наслідках, ніби свідомо замовчуючи причину та привід до реалізації нацистською айнзацгрупою акції масованої відплати.

Вважається, що такі неадекватні дії німецької зондеркоманди спричинив попередній напад на містечко Корюківка радянських партизан. Саме корюківська партизанська диверсійна акція стала поштовхом, а можливо, й однією з вагомих причин планомірного і поетапного знищення гітлерівцями цивільного населення вищезазначеного населеного пункту.

Дослідники попередніх років головну увагу акцентували переважно на мізантропії, пов'язаній зі зв'язним знищенням мешканців Корюківки. Аналіз причин, визначення мотивації та надмірної жорстокості з боку карателів до цього часу залишалися поза увагою науковців.

Використання мемуарної літератури (яка стосується корюківської трагедії), ретельно відцензурованої ще за радянських часів, унеможлиблює встановлення бодай би якої об'єктивної картини тих подій. Ніби свідомо не звертає на неї увагу один з лідерів партизанського руху на Чернігівщині Г. Балицький [20]. Не додає об'єктивності і щоденник О. Попудренка, який за дивним збігом обставин обривається за півтора місяці до цього трагічного епізоду [20, 22]. Корюківська трагедія випадає з поля зору керівника українським партизанським рухом Т. Строкача [27]. У своїх спогадах О. Федоров взагалі не згадує геноцид корюківчан [31].

Натомість представники середньої ланки керівного складу та рядові партизани залишили по собі спогади про напад на містечко та звірства карателів на початку березня 1943 р. У цьому контексті варто виділити спогади Г. Артозеєва [5], Ф. Бикова [6], І. Водоп'яна [7], М. Шеремета [34-36].

На відміну від безпосередніх очільників та координаторів партизанського руху на півночі Чернігівщини, мемуари керівників окремих партизанських груп та учасників тих подій дозволяють відновити загальну картину партизанського бою, який став поштовхом до відповідної реакції з боку нацистських катів.

Поодинокі свідчення свідків та очевидців, акти державних комісій з розслідування злочину нацистів змальовують наслідки корюківської трагедії, але чомусь мало приділяють увагу розкриттю її причин [1-2, 8, 11, 17, 24-25, 28].

Яскраво описуючи загальний результат, вони ніби підсумовують те, що відбулося на фінальній стадії цього трагічного видовища. Тому цілком закономірним є те, що їх фабула, просякля духом ненависті до ворога, який планомірно, в декілька етапів, з особливою жорстокістю, вбивав цивільне населення цього населеного пункту Чернігівської області.

З роками учасників тих подій стає все менше й менше і скоро не залишиться взагалі. Властивості людської пам'яті не безмежні. Спогади свідків дуже часто носять емоційний та суб'єктивний характер. Свідчення партизан короткі, офіційно-канонічні і вписуються в класичні постулати презумпції невинуватості. Тому не дивно, що станом на початок ХХІ ст. архіви залишаються чи не єдиним достовірним джерелом інформації, яка здатна змінити уяву про подію, в якій тісно переплелись трагізм, героїзм і авантюризм.

Закритість та недоступність архівних фондів за радянської доби унеможлиблю-

вало залучення найбільш достовірних першоджерел, аналіз яких міг би розставити акценти і пролити світло на справжній стан речей, пов'язаний з корюківською трагедією. Вчені та історики могли задовольнитися лише копією неповної радіограми М. Попудренка, опублікованій у 1949 році, разом із відцензурованою частиною щоденника Миколи Микитовича [22].

За дивним збігом обставин у питанні популяризації та меморіалізації на теренах СРСР українська Корюківка поступилася місцем білоруській Хатині, де було знищено 149 чоловік, та російській Хацуні з 318 загиблими мирними жителями. Радянський пантеон трагічних епізодів Великої Вітчизняної війни на теренах України передбачав наступну ієрархізацію: *Бабин Яр – голокост – концтабори – оstarбайтери* (тут і далі курсив наш. – О.С.). Планомірне знищення нацистами великої кількості населених пунктів на окупованих територіях партійні ідеологи віднесли до загальнонастатистичних даних, які тьмяніли на тлі тисяч міст і сіл, зруйнованих упродовж 1941 – 1944 рр.

Відбувалося цілеспрямоване переформування свідомості та підсвідомості людей, які мали перестати сумувати і почати відбудовувати зруйновану війною інфраструктуру свого краю. Така штучна ідеологічно виважена мотиваційна пасіонарність сприяла відродженню країни, але водночас поступовому витісненню з пам'яті того, що вписувалось в рамки воєнно-стратегічної похибки, з непередбачуваними наслідками.

Локальне ритуалізоване вшанування пам'яті загиблих корюківчан навіть у роки незалежності не перетворилось у символ національної трагедії. Сучасні підручники історії акцентують увагу на трьох найбільш масових місцях знищення цивільного населення: **Бабин Яр – 220 тис., Янківське кладовище – 160 тис., Дробицький Яр – 60 тис.** Про одномоментну загибель близько семи тисяч мешканців Корюківки – жодної згадки.

Нацистський геноцид цього населеного пункту час від часу згадували у зв'язку з наближенням чергового скорботного ювілею подій, які відбулися 1-2 та 9 березня 1943 року. Програми урочистих заходів вшанування жертв корюківської трагедії передбачали проведення круглих столів, наукових конференцій, встановлення монументів, видання мартирологів тощо. Але виявлення першопричин цього кривавого епізоду нацистської окупаційної політики чомусь залишалось поза увагою [3, 12-16, 19, 21]. Іншими словами – меморіалізована шана знищених гітлерівцями корюківчан перетворилась на сумний канонізований ритуал, який гальмував можливий інтелектуальний імпульс у формі запитання: «чому це сталося»?

Отже, попри наявні наукові та публіцистичні публікації, спогади учасників тих подій, численні газетні статті, проблема виявлення причинно-наслідкового зв'язку дій та бездіяльності головних діючих персонажів до цього часу залишається не дослідженою. Тому автор, користуючись археографічним та загально-логічним методом, робить спробу проаналізувати низку архівних документів, зміст яких указує на імовірні чинники, які стали приводом та першопричиною корюківської трагедії 1943 року, що і є метою даної публікації.

Окремі документи, приведені та використані автором у цій статті, зберігаються в фонді № 62 Центрального державного архіву громадських об'єднань України (далі – ЦДАГОУ), значна матеріалів якого містить інформацію щодо партизанського руху в УРСР. Деякі з них були введені в науковий обіг в 2006 році у збірці О. Гогуна та А. Кентія, присвяченій розкриттю специфіки діяльності радянських партизан, в контексті перегляду усталених героїзованих тенденцій комуністичної доби [26].

План нападу на Корюківку та звіт результатів партизанської акції було виявлено та розміщено на сторінці українського інтернет-ресурсу «Історична правда» 4 березня 2011 року О. Зінченком [10].

Архівні першоджерела, викладені ним на цьому сайті, є результатом опрацювання матеріалів фонду № 64 ЦДАГОУ. В описі 1 наш колега Олександр Зінченко знайшов низку документів штабу Чернігово-Волинського партизанського з'єднання. Справа за номером 19 містить «**Справки и схемы боевых действий соединения за период с 16 декабря 1941 г. по 17 января 1944 г.**». Саме там і знаходиться детальний опис

диверсійних партизанських заходів та підсумковий звіт начальника штабу з'єднання щодо нападу на містечко.

Дві шифротелеграми (приведені в статті) за підписом М. Попудренка від 2 березня 1943 року (перша з яких – в повному об'ємі) були опубліковані автором в попередній статті, присвяченій цій події [23].

Аналіз даних першоджерел продовжив архівно-документальну фазу дослідження подій, пов'язаних з корюківською трагедією. Цей етап став альтернативою мемуарного періоду констатації окремих епізодів геноциду цивільного населення Корюківки. Він відкрив нову сторінку у систематизації історіографії та джерельної бази в ході вивчення даної наукової проблеми.

Нижчезазначені архівні документи, подані у відповідності до хронологічного принципу. Їх умовно можна розділити на дві категорії: **донесення спецагентів та документи оперативного-тактичного характеру**. За характером – це *шифротелеграми, плани та звіти бойових дій*.

Дослідження першої групи даних першоджерел дозволяє відчутти внутрішню атмосферу, яка панувала в першому Чернігівському партизанському з'єднанні в лютому 1943 році. Це так звана моральна сторона партизанської дійсності, яка традиційно залишалася за кадром і, як відомо, безпосереднім чином впливала на бойовий дух народних месників [див. документ №1-2].

Друга група приведених документів за змістом та тематикою має безпосереднє відношення до подій, які нас цікавлять, адже вони носять планово-підсумковий характер. Їх автори головні фігуранти подій, пов'язаних з корюківською трагедією: начальник штабу першого Чернігівського партизанського з'єднання – **Дмитро Іванович Рванов (1917 – ?)** та його тимчасовий очільник – **Микола Микитович Попудренко (1906 – 1943)**.

ДОВІДКА

Рванов Дмитро Іванович – активний учасник партизанського руху на тимчасово окупованій нацистами території України в 1941-1944 рр.; майор; народився в селі Юр'ївець Юр'ївецького району Іванівської області РРФСР. На початку Великої Вітчизняної війни – лейтенант Червоної армії. Після виходу з оточення під Києвом у листопаді 1941 р. приєднався до чернігівських партизан і вже в кінці року його було призначено начальником штабу Чернігівського обласного партизанського загону ім. Й.В. Сталіна, потім – начальником штабу Чернігівсько-Волинського партизанського з'єднання О. Ф. Федорова. У квітні 1944 р., після створення на базі з'єднання О. Ф. Федорова декількох мобільних партизанських з'єднань (600-800 бійців), Д. І. Рванова було призначено командиром одного з них, однак в подальших бойових діях це з'єднання участі не приймало, тому в травні 1944 р. було розформовано [26, с. 622-623].

Перший з документів – план нападу на Корюківку – постає як досконала, виважена, продумана до найменшої дрібниці військова операція, яку здійснили, як то кажуть, «з коліс»: через день після її розробки. Вивчення цього документа відкриває шлях до аналізу сценарію партизанської диверсійної акції, в успіху якої (судячи з тексту) народні месники не сумнівалися [див. документ №3].

Невідомо, чи існував запасний варіант плану нападу на Корюківку, в разі, якщо б план «А» не спрацював. Принаймні поки що такої інформації нами не виявлено.

Шифротелеграма за підписом Попудренка за № 902.209 та звіт Д. Рванова відповідно до змісту носять підсумково-узагальнюючий характер, на окремих аспектах яких варто зупинитись детальніше.

Судячи з пафосності обох повідомлень – все пройшло якнайкраще: містечко захопили, гарнізон знищили, звільнили в'язнів, людям допомогли, повернулись із трофеями. Здійснену акцію подано як масштабну та результативну операцію, причиною

якої було бажання нанести ворогу непоправних втрат, а не звільнити сім'ю якогось рядового партизана. Вочевидь визволення дітей Феодосія Ступака було лише приводом і аж ніяк не причиною нападу на корюківський гарнізон. Власне, результати нападу умовно можна розділити на дві групи: **військову** (*знищення ворога*) і **трофейну** (*захоплення матеріальних ресурсів*). Шляхом співставлення та систематизації можна зробити висновок, що другий чинник був домінуючим [див таблицю № 1].

Хлопці розгулялись. І партизанський наскок на містечко став чимось схожим на соціалістичне змагання зі знищення ворога та захоплення матеріальних ресурсів. Архетип партизана мало чим відрізнявся від партійного прототипу. Просто змінився **modus vivendi** (лат. *умови існування – тут і далі курсив наш. – О.С.*), а психотип залишився той самий.

Результати виконаної роботи і втілилися у звіт щодо виконання та перевиконання плану [див. документ №7]. Однак Попудренко пішов ще далі. Маючи цілодобовий доступ до рації, він повідомив «на гору» про успішно проведену антинацистську акцію, засвідчивши при цьому, що «має можливість і бажання вести великі наступальні операції» [див. документ №6].

В якості «передовиків виробництва» він виділяє Рванова, Лисенка і себе, ніби натякаючи, що їх варто якось заохотити. При цьому Микола Микитович чітко окреслює рольову участь усіх діючих персонажів: **Рванов – організував та втілює, Лисенко – розвинув успіх, він (Попудренко. – О.С.) – здійснював загальне керівництво**. Про керівну роль тимчасового командира партизанського з'єднання підкреслює і О. Федоров. «*За кілька днів до мого повернення з Москви кілька наших загонів, за вказівкою Попудренка, здійснили наскок на Корюківку. Це була одна з славних операцій, проведених нашим з'єднанням за останній час*» [31, с. 465].

Виходячи зі специфіки партноменклатурної ієрархії, системи кругової поруки в питаннях відповідальності, яка сформувалась ще в 30-х роках минулого століття, ризикували усі: але більш за всіх саме Попудренко. Якби щось пішло не так, трибуналу було б не уникнути, але Микола Микитович у будь-який момент міг усе спихнути на своїх підлеглих, які проявили надмірне натхнення до справи. В будь-якому випадку негатив треба було ретельно приховати. Тому не випадково о пів на першу ночі 2 березня 1943 р. Попудренко відсилає радіограму, насичену переможними реляціями. Про німецьку акцію масової відплати, яка фактично перетворила захоплення партизанами Корюківки на піррову перемогу, ані пари з вуст [див. документ №4].

Слід звернути увагу також і на досить короткий час між корюківською операцією і партизанським звітом, який розкриває її деталі. 27 лютого було здійснено напад, а в ніч з 1 на 2 березня 1943 р. Попудренко надсилає легендарну переможну радіограму № 902.209. Її текст командир партизанського з'єднання мав ретельно продумати. Часу було більше ніж достатньо – майже дві доби. Її зміст майже бездоганний з точки зору даних, які там зазначені. Якщо порівняти результати корюківської операції (нібито складеної Рвановим) з текстом вищезазначеного послання Попудренка, слід зауважити, що Микола Микитович мінімізував її масштаби [див. таблицю № 1]. Такі дії можна пояснити суто номенклатурним прагматизмом. У середовищі партійних функціонерів існувало неписане правило: «*не стоить проявлять излишний энтузиазм: иначе вышестоящее начальство может поднять планку*».

Заниження масштабів отриманих результатів дозволяло отримувати допомогу з великої землі. Зайвих боєприпасів не буває. А якщо їх вдосталь, то можна обміняти на харчі, одяг та кінно-гузовий транспорт у місцевого населення, або... у німців [9, 26].

Водночас Попудренко розумів, що в загоні є агенти, які нададуть Москві свої звіти, нарешті – «федорівці». Не секрет, що успіх операції значною мірою залежав від них. Навряд чи вони б хотіли розділити славу з «попудренківцями», які, судячи з архівних документів, не претендували на лаври «передовиків виробництва».

Автор звертає увагу на низку цікавих деталей, врахування яких дозволяє по-іншому оцінити сутність події, що сталася. Масштаби акції, точніше її наслідки, Рванов описав досить яскраво і детально. Судячи з усього, ця людина мала беле-

тристичний талант і оцінювала подію як колишній військовий. А от Попудренко, судячи з тексту вищезазначеної шифротелеграми, є талановитим статистом. Він більш конкретно, але без високих показників подає звіт про виконану роботу. При цьому він не забув відмітити виконавця в особі Рванова, а також протиставити йому не менш героїчного Федора Лисенка, група якого знищила ворогів, захопила зброю, провіант і розігнала німецькі стани. До речі, останнє речення цього документа з незрозумілих причин частково зникло з тексту цієї ж радіограми, опублікованої разом з щоденником Попудренка ще в 1949 році [див. документ №4-5].

Окрім того, в радянському виданні йдеться про розгін поліцейських осередків, які вочевидь склалися з місцевих колаборантів. Відсутність назв населених пунктів у додатках до щоденникового видання призвичаює до думки, що мова йде про корюківський підрозділ жандармерії, знищений партизанами в ході операції.

У друкованому архівному оригіналі шифротелеграми № 902.209 йдеться про німецькі опорні пункти (стани) в районі населених пунктів Рокновичі та Дасев-Студенверцкая. Проблема полягає в тому, що ні районів в містечку Корюківці, ані будь-яких адміністративних одиниць з такою топонімічною назвою не існувало [18]. Тоді де ж лисенківці розігнали німецькі стани? Фантазії та небилиці у спілкуванні з УШПР були великим ризиком. Дані Москва отримувала з декількох джерел, влаштуовуючи перехресну перевірку. І Попудренко, незважаючи на відносно молодий вік та незначний партноменклатурний стаж, це чудово мав розуміти. Під ці зашифровані, спаплюжені, а можливо й вигадані назви співзвучно підходять два населені пункти Чернігівщини: Гута-Студенецька та Тихоновичі. Обидва села знаходяться далеко на північний захід від Корюківки, в межах Щорського району. До речі, в роки війни ці населені пункти також були знищені карателями.

Отже, можна зробити умовивід, що група Лисенка мала якесь окреме завдання або взагалі діяла автономно. Його прізвище не фігурує в плані операції, яка потребувала узгоджених і скоординованих дій усіх без винятку її учасників. Попудренко підкреслює, що Лисенко очолив другу групу, яка *«знищила кустовий гарнізон жандармерії і розогнала німецькі стани»*... Тож виходить, що група Лисенка здійснила відволікаючий каральний рейд в той час, коли основні сили партизан були сконцентровані навколо Корюківки. Не можна виключати факт переслідування ворога, адже противник зазнав незначних втрат, незважаючи на формальну тактичну досконалість запланованого заходу.

Федір Ілліч Лисенко (? – ?) досить цікавий персонаж. Відомо про нього мало, але в контексті поданих подій цю людину не обійшли увагою лідери партизанського руху. Як зазначає Микола Попудренко в своєму щоденнику, під час важкого бою за н.п. Новий Путь, 15 серпня 1942 р. частина бійців Лисенка загубилася [22, с. 224].

Подійкували навіть про те, що Лисенко боягуз, який утік з поля бою. Останній факт згадує в своїх мемуарах і О. Федоров. *«Він тут, на Чернігівщині, поки ми ходили в Орловську область, теж не гаяв часу. Коли розвідники доповіли, що в Єлінських лісах діє загін імені Щорса під командуванням якогось Лисенка, я, звичайно, збагнув, що це наш Федір Ілліч. Думав, доведеться його з партії виключити. А деякі товариші вимагали навіть розстрілу... – Уявіть, Олексію Федоровичу, – продовжував Попудренко, – Лисенко тут без нас таку розгорнув діяльність, що його не те що карати – нагороджувати треба»* [31, с. 435].

Читаючи спогади О. Федорова, бачимо, що фігура Ф. Лисенка їх автором винесена на перший план. Федоров ніби свідомо приділяє надмірну увагу саме йому, відвівши другорядну роль Попудренку і навіть Рванову. Потім Олексій Федорович досить побіжно згадує про корюківську операцію. *«Розповіли товариші також і про найбільш значні бойові операції, проведені в час нашої відсутності. Найцікавішим був вдалий наскок на корюківський гарнізон. Не забували наші партизани це містечко»* [с. 437].

Як бачимо, логіка спогадів Федорова цілком виражена. Прослідковується чіткий взаємозв'язок **Лисенко – Корюківка**. Олексій Федорович ніби натякає на виняткову роль Федора Ілліча Лисенка в подіях 27 лютого 1943 року.

Що змушувало Попудренка грати роль адвоката Лисенка перед Федоровим: героїчні результати шестимісячного блукання лісами Чернігівщини чи роль «лисенківців» у ході корюківської операції?

Півроку ніякої інформації стосовно загубленої групи Лисенка партизани не отримували. Відсутність рації не дозволяла групі зв'язатись з «великою землею». Нарешті 23 лютого 1943 р. підрозділ Лисенка знайшовся. А вже 27 лютого 1943 р. він бере активну участь у Корюківській операції. Виснаженим, озлобленим та здичавілим «лисенківцям» не дають перепочити. Більш того – їм не влаштовують перевірку. Адже досить довгий час це партизанське формування вешталось хтозна-де. Скоріше за все тимчасовий командир першого чернігівського партизанського з'єднання (М. Попудренко. – **О.С.**) вирішив здійснити перевірку на благонадійність, запланувавши своєрідний обряд ініціації у бойових умовах, але подалі від основних сил ударного угруповання «федорівців». Ось чому прізвище Лисенка не фігурує в плані нападу на Корюківку, розробленою Д. Рвановим.

Як бачимо, в ході операції «лисенківці» яскраво проявили себе як професійні інтенданти. Попри незначні воєнні трофеї, група Лисенка забезпечила з'єднання зерном та м'ясом у такому об'ємі, що зайве просто роздали місцевому населенню. У зазначеній шифротелеграмі Микола Микитович прозоро натякає, що це його хлопці. Втім, цей натяк не можна трактувати однозначно.

Достеменно невідомо, до якого з партизанських угруповань слід віднести ново-знайдених «лисенківців». Упорядники фундаментального фотоальбома, присвяченого славі українських партизан, ототожнюють Федора Ілліча Лисенка з «федорівцями» [4, с. 1132]. Як відомо, Лисенко піде разом з О. Федоровим у рейд на Західну Україну. Цей факт є свідченням високої довіри Олексія Федоровича до цієї людини, яка формально разом зі своїми хлопцями до і після корюківської операції підпорядковувалася йому. Втім, за відсутності О. Федорова, М. Попудренко міг тимчасово підпорядкувати «лисенківців» собі. Героїв треба було перевірити. Фактично Ф. Лисенко мав реабілітуватися, довівши, що він не німецький агент. Тому до повернення Федорова його доля цілком залежала від волі М. Попудренка. У цій ситуації Микола Микитович опинявся у вигідній позиції. Сили з'єднання формально знаходяться у його розпорядженні. Операцію планує і втілює Д. Рванов. «Лисенківці» діють самостійно, завдаючи допоміжного удару або ж виконуючи відволікаючий маневр. Успіх та провал операції в першу чергу лягає на Рванова, він (М. Попудренко. – **О.С.**) же здійснює загальне керівництво, виступаючи в ролі наглядача.

Цілком очевидно є формальна нескоординованість дій партизанських підрозділів у ході корюківської операції, і Микола Микитович чітко розділяє їх і нашу роль у цих подіях. Його логіку легко зрозуміти. Німецька зондеркоманда вже завершила перший етап зачистки Корюківки: тому хтось рано чи пізно має взяти на себе відповідальність за неможливість попередити нацистське жакіття. Тінь знищеної Корюківки дамокловим мечем висіла над головою Попудренка. Тому він у будь-який спосіб намагається виправдати себе і підставити іншого.

Однак, окрім штучних документальних лакун, є факт, який зазначений у неповній і максимально достовірній публікації вищезазначеної шифротелеграми. Мова йде про єдину персону з числа захоплених партизанами ворогів. Поряд з мадярами згадується один німець. На відміну від угорців Попудренко акцентує увагу саме на ньому. Ким був цей військовополонений залізничний майстер з Дрездена? Не виключено, що ця людина була вкрай важливою персоною, яку можна було використати як аргумент або предмет певних домовленостей у ході переговорів з німецькою стороною. Можливо, обмін не відбувся. Німця розстріляли або вбили, застосувавши жорстокі тортури. І саме це й спровокувало жорстокість з боку карателів?

Жорстокість та садизм партизан з'єднання О. Федорова є доконаним фактом. Так, в доповідній записці письменника **Миколи Спиридоновича Шеремета (1906 – 1986)**, надісланої на ім'я першого секретаря ЦК КП (б) У – **Микити Хрущова (1894 – 1971)** від 15 травня 1943 року, зазначалося: *«Особливою жорстокістю відрізнялись партизани О. Федорова. Я був свідком, як поліцаїв забивали до крові, різали ножами, підпалювали на голові волосся, прив'язували за ноги і на аркані конем тягли лісом, обварювали гарячим чаєм, різали статеві органи...»*

Таку жорстокість по відношенню до ворога партизани пояснюють тим, що вони є народними месниками і мстяться за повішених і розстріляних своїх дружин, сестер, дітей. Розстріл дуже легка кара для зрадника батьківщини.

На відміну від партизан Федорова, в загонах Ковпака – не застосовують тортур до ворогів. Два рази будь-який партизан, зацідить ворогу у пику так, що той юшкою вмиється, а потім розстріляє» [26, с. 123].

Письменник Микола Шеремет з грудня 1942 р. по 17 квітня 1943 р. перебував у загоні О. Федорова. Він є безпосереднім свідком та учасником подій, в яких приймали участь партизани О. Федорова та М. Попудренка. Спогади М. Шеремета містять також і відомості про події 27 лютого – 9 березня 1943 року [34, с. 65-69; 35, с. 118-121; 36, с. 134-135].

Підсумок Д. Рванова і радіозвіт М. Попудренка має ще деякі суттєві розбіжності. Слід звернути увагу на масштаб операції. У документі Д. Рванова йдеться про весь населений пункт. Власне, судячи з тактично-стратегічних міркувань, зазначених у плані нападу, до цієї акції залучалися значні сили партизан, перекривалися усі напрямки, які вели до Корюківки, тощо.

Натомість звіт М. Попудренка значно звужує масштаб проведеної операції до рівня захоплення залізничної станції. То що ж тоді захопили партизани: містечко чи залізничний вузол? Як відомо, станція – місце постійної зупинки залізничних поїздів та інших видів сухопутного транспорту. Вона традиційно розташовується на околиці того чи іншого населеного пункту. Теоретично для нападу на в'язницю долучати сили усього з'єднання було недоцільно. З цим завданням чудово могли впоратися декілька диверсійних груп за підтримки корюківського підпільного осередку. Читаючи документ, складається враження, що планувалося захопити залізничну станцію, але розмах операції, її неконтрольованість, бойовий запал партизан значно розширили театр бойових дій?

І саме це дало підстави Попудренку позиціонувати напад на Корюківку як вдалу і стратегічно важливу акцію, підкреслюючи в наступній шифротелеграмі, що він і його хлопці мають можливість вести великі операції? І чи не могло це якось вплинути на надасиметричні дії з боку карателів, що і призвело до масових жертв серед цивільного населення?

Заслуговує на увагу ще один цікавий факт – підписанти документів. План нападу розробляє і підписує одна людина – начальник штабу Чернігівського з'єднання партизанських загонів – Дмитро Іванович Рванов. Попудренко, який за відсутності О. Федорова фактично очолив з'єднання, та **Федір Іванович Коротков (1905– ?)**, який в той період виконував обов'язки командира партизанського загону О. Федорова, чомусь не зазначені в переліку осіб, які спланували напад. Вони дали усну згоду, свідомо самоусунулись від планування операції, переклавши відповідальність на партизанський штаб, чи Рванов їх не інформував щодо її проведення?

ДОВІДКА

Коротков Федір Іванович – активний учасник партизанського руху на тимчасово окупованій нацистами території України в 1941-1944 рр.; народився в селі Думіно Калінінської області РРФСР. З 1929 р. жив і працював в Україні; з травня 1932 р. по вересень 1937 р. – секретар Семенівського, з часом – Корюківського райкомів комсомолу в Чернігівській області УРСР; з вересня 1937 р. по вересень 1941 р. – голова Корюківського райвиконкому, потім – секретар райкому КП(б)У. У середині вересня 1941 р. організував Корюківський партизанський загін, який увійшов до складу Чернігівського партизанського з'єднання. На початку липня 1943 р. після загибелі в бою М. М. Попудренка, Ф. І. Коротков – командир Чернігівського партизанського з'єднання і начальник Чернігівського обласного штабу партизанського руху [26, с. 648].

У підсумковому резюме нападу на містечко фігурують прізвища людей, які фізично не могли бути присутніми на момент його укладення [див. документ №7]. Мова йде про комісара чернігівського партизанського з'єднання – **Володимира Миколайовича Дружиніна (1907 – 1976)** та його голову – **Олексія Федоровича Федорова (1901 – 1989)**, які в цей час знаходились у Москві. Період їх перебування в столиці, зокрема те, чим вони займалися з 13 лютого по 5 березня 1943 р., яскраво описує в своєму щоденнику командир одного з загонів чернігівського партизанського з'єднання – **Григорій Васильович Балицький (1906 – 1989)**. *«Я став жити разом з Федоровим, Дружиніним, Коваленком, Працуном в готелі «Москва». В 859-м номері. Про цей номер знала майже уся Москва. Час проходив весело: тили, гуляли. Так минали дні і ночі. Випили спирту і горілки стільки, що можна було б запустити водяний млин»* [20, с. 433].

Але відсутність Дружиніна і Федорова, прізвища яких містить згаданий документ, доповнюється відсутністю дати його укладення. Це дозволяє зробити висновок, що його надрукували і підписали, як то кажуть, «заднім числом». Не підлягає сумніву бажання Д. Рванова цим документом убезпечити себе, в разі, якщо б військова прокуратура почала слідство щодо причин знищення Корюківки. Але навіть Дружинін та Федоров (хоча і формально) долучалися до подій, у яких ніякої участі не брали? Є очевидним той факт, що Рванівський звіт було якщо не складено, то принаймні підписано Дружиніним і Федоровим не раніше 5 березня 1943 р. – після їх повернення з Москви. Можливо, вони в такий спосіб захищали Рванова, на якого скося дивився Попудренко. Не виключено, що Рванов і Попудренко конфліктували між собою. І хоча уважне прочитання тексту щоденника Миколи Микитовича це не підтверджує, незрозумілим залишається те, чому Попудренко, друкуючи текст шифротелеграми № 902.209, не взяв за основу результати корюківської операції, зафіксованої у звіті Рванова? Адже основний об'єм роботи виконали «федорівці» – тому їм і звітувати. В той же час Попудренко у вищезгаданій шифротелеграмі підкреслює, що вона надійшла з загону Федорова. А це означає, що Микола Микитович чітко окреслив ключові вузли системи *«організація» та «безпосередня участь»* – **Рванов** – *«загальне керівництво»* – **він** (М. Попудренко. – **О.С.**).

Ці факти мали підтвердити глибокозаконспіровані спецагенти НКВС – зокрема так званий «Федя». Як свідчать архівні документи, він час від часу надавав своїм «кураторам» інформацію компрометуючого характеру, яка стосувалась керівництва першого чернігівського партизанського з'єднання.

Стосовно Попудренка агент «Федя» займає двояку позицію. З одного боку, він наголошує на правильності кроків командира щодо питань партизанської моралі [див. документ №1].

З іншого – критикує Попудренка за млявість та злочинну халатність щодо забезпечення секретності роботи радіовузла [див. документ №2].

У той же день вже о 22.30 Микола Микитович відправляє другу шифротелеграму Тимофію Строкачу, де зазначає, що не все пройшло якнайкраще. Є важкопоранені, а можливо, і загиблі, витрачено велику кількість боєприпасів – тому потрібні нові. Воєнних трофеїв, захоплених у ворога, недостатньо для ведення активних диверсійних дій, до яких загін в цілому готовий [див. документ №6].

Теоретично, після нападу на Корюківку, радянські партизани очікували масштабної акції з боку окупаційної влади щодо знищення їхніх загонів. Тому Попудренко і квапить «центр» щодо найшвидшого отримання боєприпасів. Виникає питання: чим викликаний такий поспіх у забезпеченні боєприпасами: бажанням помститись чи необхідністю у відбитті імовірного нападу гітлерівських спецзагонів зі знищення партизанських угруповань?

Утім, незрозумілим залишається і наявність важкопоранених. Слід звернути увагу на той факт, що під час нападу на корюківський гарнізон партизани втрат не зазнали. Принаймні в звіті Рванова та шифротелеграмі Попудренка таких даних немає [див. документ №4, 7].

Це коротке послання ватажка партизан Чернігівщини висловлювало в першу чергу готовність вести великі воєнні операції. У тексті шифротелеграми фігурує словосполучення «**имею возможность**», на противагу альтернативній фразі «**маю бажання**». Фактична можливість бити ворога, здійснити акт відплати за знищення Корюківки мало базуватись на впевненості успіху таких кроків. Інакше кажучи, в чернігівських партизан були усі необхідні засоби: особовий склад, високий рівень професіоналізму, підтримка місцевого населення, нарешті – достатня кількість боєприпасів. За умов наявності усіх перерахованих чинників бажання (*хочу воювати*) мало доповнюватись функціональною складовою (*можу воювати*) партизанських формувань, які діяли в північних районах Чернігівської області.

Незважаючи на відносно молодий вік (на той момент Попудренку було 33 роки. – **О.С.**), Микола Микитович чітко усвідомлював, що на війні колективна відповідальність спрацьовує не завжди. Незважаючи на розмах корюківської операції з боку партизан, німецька каральна акція її не просто затьмарювала. Вона перетворювала дії загонів Рванова – Лисенка на піррову перемогу. Про масштаб геноциду есесівців щодо Корюківки та її жителів обов'язково стане відомо в Москві. І тоді карі не уникнути. Тому не дивно, що Микола Микитович майже через добу після «героїчної радіограми» надсилає нову – «чолобитно-прохальну». Мовляв: «*ми готові спокуювати провини, навіть помститися – лише заберіть важкопоранених (наявність яких гальмує мобільність дій з'єднання) і дайте боєприпаси!*»

Німці знищили ще один населений пункт. До цього такі акції відбувалися досить часто. Активізація партизанського руху на Чернігівщині слабо вплинула на послаблення динаміки знищення населених пунктів та їхніх мешканців у північних районах області. Геноцид цивільного населення Корюківки переважив загальні втрати мирних мешканців трьох північних районів Чернігівщини за весь період німецької окупації [див. таблиці № 3-4].

Про знищену Корюківку рано чи пізно дізнались «на горі». Але, мабуть, статистичні дані щодо причин демографічних втрат даного населеного пункту тоді мало цікавили радянське керівництво. На війні як на війні – тому все списали на німців. В юридичній практиці це називається **ексцес** – *вихід за межі дозволеного* або **casus improvisus** (*лат. непередбачений випадок*), основний зміст якого за зовнішніми ознаками відповідає тому, що сталося 1,2 та 9 березня 1943 р. в Корюківці.

Спеціальна комісія, яка проведе розслідування у вересні 1943 та 1944 року, обмежиться лише з'ясуванням трагічних наслідків цієї події. Серед мотивів фігурувала лише констатація звірячої жорстокості окупантів [1-2, 19, 25].

Воєнна прокуратура СРСР не проводила розслідування цієї справи, яка скоріше за все свідомо гальмувалася зацікавленими людьми. Не виключено, що однією з таких зацікавлених персон міг бути О. Федоров. Врешті-решт, смерть М. Попудренка, на думку автора, поставила крапку в процесі виявлення винуватців цієї трагедії з радянського боку.

Підводячи підсумки даної статті, слід зазначити, що уважне та неупереджене вивчення архівних документів, присвячених корюківській трагедії, дозволяє розставити акценти щодо дійсних факторів, які її спричинили. Звертає на себе увагу певна диспропорція між імовірною та формальною стороною цієї події.

Приведені архівні документи містять досить суттєві розбіжності. Очевидною є суперечливість підсумкових даних різних адресатів. З чийх слів партизанські ватажки: Д. Рванов і М. Попудренко (адже факт їх участі у нападі на містечко не підтверджений) записували та склали власні звіти – невідомо.

Беручи до уваги зміст вищезазначених документів та строки їх укладення, звертає на себе увагу тенденція створення власного алібі та свідомого «замітання сліду». Виходячи з цього, приведені воєнно-статистичні дані партизанських ватажків включають у себе правду, напівправду, свідоме замовчування фактів та відверту брехню. Дані аргументи є свідченням їхньої часткової фальсифікації шляхом їхнього затвердження «заднім числом».

Загалом ще залишається низка запитань, які стосуються окремих деталей партизанської каральної акції – зокрема місця і ролі в цих подіях окремих особистостей: Ф. І. Лисенка, Д. Рванова, М. Попудренка, нарешті сумнозвісного військовополоненого з Дрездена; ставлення партизан до трофеїв тощо.

Подальше висвітлення деталей корюківської трагедії можливе за умови ґрунтовного опрацювання архівних фондів СБУ, ЦДАВОУ та ЦДАГОУ, дослідження першоджерел російських архівів, передусім РДАНІ та РДВА. Чи не найціннішими в цих архівах були б суб'єктивно-критичні свідчення спецагентів та «заздрісників», які виступали в ролі індикатора діяльності радянських партизан. Більш об'єктивну картину того, що відбулось насправді, можна було б усвідомити, прочитавши надсекретні журнали бойових дій партизанських загонів. Співставивши інформацію, зазначену в них, з партизанськими звітами, науковці б отримали можливість відновити реальну картину того, що сталося насправді.

Не зайвим було б порівняти мемуаристику та документально-публіцистичні видання, які описують не стільки нацистський геноцид, скільки партизанську диверсію, адже саме в ній криється не тільки привід, а й першопричина надасиметричних дій карателів. Незважаючи на високий ступінь кон'юнктурності, заангажованості, такий тип першоджерел буде сприяти проведенню порівняльного аналізу архівних та мемуарних даних щодо партизанської воєнної операції.

Появі нового імпульсу в розкритті цього трагічного епізоду радянсько-нацистського протистояння сприяло б створення спільної україно-німецької комісії учених, яка має опрацювати воєнні архіви ФРН. Їх вивчення дозволить максимально об'єктивно оцінити цей трагічний епізод Другої світової війни.

Науковий аналіз вищезазначеної історичної події доцільно проводити з врахуванням фактичних кроків як представників партизансько-підпільного руху, так і окупаційної влади. Саме співставлення спонукальних позицій обох ворогуючих таборів буде сприяти відтворенню найбільш правдивої та реалістичної картини подій, що відбувалися навколо містечка Корюківка в лютому – березні 1943 р.

Таким чином, дослідження подій, пов'язаних з геноцидом корюківчан у березні 1943 року, виходить на якісно новий рівень. Його основний зміст базується на виявленні справжніх мотивів як радянської, так і німецької сторони. Адже лише усвідомлення мотиваційних чинників дасть змогу з'ясувати справжні причини досить неординарних кроків протиборчих угруповань на переломному етапі радянсько-німецької війни. Нарешті виявлення істинних причин дій суб'єктивної сторони даного злочину дасть відповідь на питання «чому так сталося»? Отримавши його, вчені зможуть назвати справжні імена усіх злочинців, а вітчизняна історична наука позбудеться однієї з своїх «білих плям», відомої, як корюківська трагедія.

№1

**РАДИОГРАММА «ФЕДИ», НАЧАЛЬНИКУ УШПД
Т. СТРОКАЧУ О ДЕЙСТВИЯХ ЗАМЕСТИТЕЛЯ КОМАНДИРА ЧЕРНИГОВСКОГО ПАРТИЗАНСКОГО СОЕДИНЕНИЯ ПОД КОМАНДОВАНИЕМ
А. ФЁДОРОВА Н. ПОПУДРЕНКО**

5 февраля 1943 г.

Шифровка вх. № 369

Попудренко очистил свой штаб от женского персонала, распределил их по отрядам. Это к лучшему.

05.02.43. «Федя».

ЦДАГО України. – Ф. 62. – Оп. 1. – Спр. 1308. – Арк. 22.

Копія. Машинопис.

[26, с. 184]

№2
**РАДИОГРАММА «ФЕДИ», НАЧАЛЬНИКУ УШПД Т. СТРОКАЧУ О
СИТУАЦИИ В ЧЕРНИГОВСКОМ ПАРТИЗАНСКОМ СОЕДИНЕНИИ
ПОД КОМАНДОВАНИЕМ А. ФЁДОРОВА**

18 февраля 1943 г.

Шифровка вх. № 654

Состояние и настроение отрядов отличное. Бойцы рады успехам Красной Армии. ПОПУДРЕНКО не хочет спешить, он ждёт освобождения Черниговской области. ПОПУДРЕНКО ругается с жёнами, а основное забывает. Подписывает больше телеграммы за ФЁДОРОВА. СТЕПАНОВ мало проявляет инициативы – ждёт ФЁДОРОВА. В штабе радиogramмы быстро разглашаются. Охраны радиозула нет.

18.2.43 г. «Федя».

ЦДАГО України. – Ф. 62. – Оп. 1. – Спр. 1308. – Арк. 30.
Копія. Машинопис.
[26, с. 184]

№3
**БОЕВОЙ ПРИКАЗ № (б/н)
НА РАЗГРОМ ГАРНИЗОНА г. КОРЮКОВКА 26.02.1943**

Лес 2 км. южнее Лупасова

Сведения о противнике (тут і далі шрифт і курсив наш. – О.С.). Жандармерии 100 чел., Венгерская карательная экспедиция 70 чел. Расположение в центре города. Охрана Лесозавода и мукомольной мельницы 20 чел.

Основной удар произвести пятью ударными группами.

1 группа 60 чел. Отряд им. Ворошилова – командир Приступа уничтожает противника на лесозаводе и мукомольной мельнице.

2 группа. Вторая рота отряда им. Сталина командир Коротков уничтожает противника в районе Общежитий и почты (бывшего сахарного завода).

3 группа рота отряда Зибицкого с приданным с одним станковым пулемётом с расчётом отряда им. Сталина уничтожает противника в районе (ранее занимаемых домов Райсовета и НКВД).

4 группа – автоматчики – 20 чел. Занимают сахарный завод с задачей не допустить противника в здание сахарного завода.

5 группа 30 чел. Отряда им. Чапаева, 6 чел. Подрывников – командир группы Федоренко И. И. уничтожает ж. д. станцию и полотно линии ж. д. и обеспечивает охрану от. Низковки.

Для прикрытия дорог выставить заслоны:

- 1) на шляху со стороны г. Щорса 40 чел. Отряда им Щорса – командир Ковтун;
- 2) на шляху со стороны с. Наумовки 15 чел. Командир Карпачёв
- 3) -//- со стороны Охромеевичи (?) 10 чел. -//-
- 4) -//- со стороны с. Холмов 36 чел. Отряда им. Кирова, командир Бочонков
- 5) На дороге со стороны Гуриновка выставляет отделение командир Приступа
- 6) На дороге со стороны Дома (речення незакінчене імовірно Домашлина – прм. О.С.) Силой отделения выставляет командир Зибицкий.

4. Исходное положение для наступления занять к 6.00 27.2.1943 г.

Начать наступление в 7.00 27.2.1943 г.

Сигнал отхода две зелёные ракеты.

Мой первый командный пункт в районе лесозавода. Последующий в районе действий второй группы.

Командир операции Нач. штаба Соединения партиз. от-(не розб.)

/Рванов/

26.2.1943 г.

ЦДАГОУ. – Ф.64. – Оп. 1. – Спр. 19. – Арк. 21, 21 зв.

№4

**РАДІОГРАМА М. М. ПОПУДРЕНКА, НАДІСЛАНА НА ІМ'Я НАЧАЛЬНИКА
УКРАЇНСЬКОГО ШТАБУ ПАРТИЗАНСЬКОГО РУХУ Т. А. СТРОКАЧА,
В ЯКІЙ ПОВІДОМЛЯЄТЬСЯ ПРО НАПАД ПАРТИЗАН НА МІСТЕЧКО
КОРЮКІВКА 27 ЛЮТОГО 1943 р.**

ШИФРОВКА ВХ. № 902.209

Поступила: 2 марта 1943 00.30

Расшифрована: 2 марта 1943 в 1.15

От кого: из отряда Федорова

Направлена: начальнику Украинского Штаба Партизанского Движения (*великі літери в другому третьому та четвертому слові назви установи – так в документі.*
– **О.С.**) Т. Строкачу

тов. Строкач

27 февраля группой партизан под командованием начальника штаба РВАНОВА разгромлен немецкий гарнизон на ж. д. станции Корюковка.

Уничтожено – 8 однотонных прицепов, 160 покрышек для автомашин, 2 гаража, механическая мастерская, слесарная, 2 лебедки на автомашинах, склад горючего с бензином, склад с сеном, пакугаз с картофелем, телефонная станция, склад с дровами и оборонной леспродукции 1000 кубометров.

Взорван эшелон, при этом уничтожено 18 вагонов, выведены из строя 110 ж. д. стрелок и взорван путь на протяжении 5 километров. Взорван деревянный мост длиной 8 метров, уничтожено здание госбанка с денежной кладовой и связь.

Взяты трофеи: 2 станк. пулемета, 119 винтовок, 2500 патронов, зерно, продукты и масло.

Взяли в плен – четыре мадьяра и одного немца – бывшего ж. д. мастера г. Дрездена. Захвачены документы управы и комендатуры.

Освобождено 97 заключенных приговоренных к расстрелу.

В это день другая группа Лысенко уничтожила кустовой гарнизон жандармерии.

Убито – 18 жандармов.

Взято 2 ручных пулемета, 12 винтовок.

Роздано крестьянам 220 тонн зерна, забрано 100 свиней с отправочного пункта.

Разогнаны немецкие станы в с.с. около Рокновича и Дасев-Студенверцкая.

1.3.43 г.

№ 109

ПОПУДРЕНКО

[ЦДАГОУ.– Ф. 62.– Оп.1.– Спр. 1368.– Арк. 47]

Оригінал. Машинопис.

№5

**ШИФРОТЕЛЕГРАМА, НАДІСЛАНА В УКРАЇНСЬКИЙ ШТАБ
ПАРТИЗАНСЬКОГО РУХУ ПРО ВДАЛУ ПАРТИЗАНСЬКУ АКЦІЮ
В МІСТЕЧКУ КОРЮКІВКА.**

*(опублікована та перекладена українською мовою неповна копія поданої
вище шифротелеграми № 902.209)*

2 березня 1943 р.

27 лютого група партизанів під командуванням начальника штабу Рванова розгромила німецький гарнізон на залізничній станції Корюківці.

Знищено 8 однотонних причепів, 160 покришок для автомашин, 2 гаражі, меха-

нічну майстерню, слюсарню, 2 лебідки на автомашинах, склад пального з бензином, склад з сіном, пакгауз з картоплею, телефонну станцію, склад з дровами і оборонною лісопродукцією 1000 кубометрів.

Висаджено в повітря ешелон, при цьому знищено 18 вагонів, виведено з ладу залізничні стрілки і зірвано колію на протязі 5 кілометрів. Висаджено в повітря дерев'яний міст довжиною 8 метрів, знищено будинок Держбанку з грошовою коморою і зв'язок.

Взято трофеї: 2 станкові кулемети, 119 гвинтівок, 2500 патронів, зерно, продукти і масло.

Взяли в полон 4 мадярів і 1 німця – колишнього залізничного майстра з м. Дрездена. Захоплено документи управи і комендатури.

Визволено 97 в'язнів, приречених німцями на смерть.

Цього ж дня друга група Лисенка знищила кустовий гарнізон жандармерії. Убито 18 жандармів. Взято 2 ручні кулемети, 12 гвинтівок. Роздано селянам 220 тонн зерна, взято 100 свиней з відправочного пункту.

Розігнано поліцейські стани.

[22 с. 147].

№6

ШИФРОВКА ВХ. № 921

Поступила: 2 марта 1943 22.30

Расшифрована: 2 марта 1943 в 23.55

От кого: из отряда Попудренко

Направлена: начальнику Украинского Штаба Партизанского Движения
Т. Строкачу

тов. Строкач

Имею возможность вести большие операции. Еще раз убедительно прошу, несмотря на погоду, выбросить боеприпасы, а также послать самолет для переброски тяжелораненых. Посадочная площадка вполне пригодна

2.3.43

№100

ПОПУДРЕНКО

ЦДАГОУ.– Ф. 62.– Оп.1.– Спр. 1368. Арк. 34.

Оригінал. Машинопис.

№7

ПАРТИЗАНСЬКИЙ ЗВІТ ЩОДО РЕЗУЛЬТАТІВ НАПАДУ НА МІСТЕЧКО КОРЮКІВКА 27 ЛЮТОГО 1943 р.

РЕЗУЛЬТАТЫ ОПЕРАЦИИ г. КОРЮКОВКА

Уничтожено противника – 78 человек

Взято в плен 9 чел. венгер, в т. ч. начальник ж. д. станции.

Уничтожено:

Один лесозавод

Одна паровая мельница

Маслозавод

Ж. Д. станция

Горуправа

Комендатура

Райбанк 14 автомашин

Один паровоз

6 вагонов

Зерносклады с зерном

Уничтожено 3 км. ж. д. пути

Бензина 50 тон.

2 трактора ЧТЗ

3-и бандарных цеха

2 подъёмных крана на автоходу

3 автоприцепа

2 гаража и механическая мастерская

Разгромлена тюрьма и выпущено

арестованных 101 чел.

Взяты трофеи: 2 станковых пулемёта,

119 винтовок и 3 тонны соли и др. воен.

имущ.

Командир Соединения Партиз. отр:

/Федоров/

Комиссар соединения Герой Сов. Союза партиз. отрядов

/Дружинин/

Нач. Штаба Соединения

/Рванов/

ЦДАГОУ.– Ф.64.– Оп. 1.– Спр. 19. Арк. 22

Таблиця № 1

**ПОРІВНЯЛЬНА ТАБЛИЦЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЙ ПАРТИЗАНСЬКИХ
ПІДРОЗДІЛІВ В ХОДІ НАПАДУ НА МІСТЕЧКО КОРЮКІВКА
27 ЛЮТОГО 1943 р.**

ПІДСУМКОВИЙ ЗВІТ Д. І. РВАНОВА	ШИФРОТЕЛЕГРАМА М. М. ПОПУДРЕНКА
ВОРОЖІ ВТРАТИ	
Знищено противника – 78 чоловік	Вбито – 18 жандармів (група Лисенко)
ВЗЯТО В ПОЛОН	
Взято в полон 9 чол. угорців, в тому числі начальник залізничної станції ¹	Взяли в полон – чотирьох маляр і одного німця – колишнього залізничного майстра м. Дрезден.
ЗАВДАНІ МАТЕРІАЛЬНІ ЗБИТКИ	
Один лісозавод ²	Склад з дровами і оборонною лісовою продукцією 1000 кубометрів
Райбанк	Знищено приміщення держбанку з грошовою коморою та зв'язок
2 гаражі і механічна майстерня	2 гаражі, механічна майстерня, слюсарня
Бензину 50 тон	Склад палива з бензином
2 підйомних крани на автомобілях	2 лебідки на автомобілях
Один паровоз, 6 вагонів	Підірвано ешелон, при цьому знищено 18 вагонів
3 автопричепи	8 одиотонних причепів
Знищено 3 км. залізничних колій	Підірваний шлях довжиною 5 км.
Одна паровий млин	160 покришок для автомашин
Маслозавод	Склад з сіном
Залізнична станція	Підірвано дерев'яний міст довжиною 8 метрів
Міська управа	Зіпсовано 110 залізничних стрілок
Комендатура	Телефонна станція
14 автомашин	Пакгауз з картоплею
2 трактори ЧТЗ	–
3-и бандарних цехи	–
Зерносклади з зерном	–
Розгромлено в'язницю	–
ВИЗВОЛЕНО МІСЦЕВИХ МЕШКАНЦІВ	
Випущено арештованих 101 чол.	Визволено 97 в'язнів засуджених до страти
ТРОФЕЇ	
2 станкових кулемети, 119 гвинтівок и 3 тони солі та іншого воєнного майна	2 станкових кулемети, 119 гвинтівок, 2500 набоїв, зерно, харчі та масло

–	Захоплені документи управи і комендатури
–	2 ручних кулемети, 12 гвинтівок (група Лисенко)
ІНШІ ЗАХОДИ	
Не повідомляється	Роздали селянам 220 тон зерна, конфісковано 100 свиней з відправного пункту (група Лисенко)
ВТРАТИ ПАРТИЗАН	
Не повідомляється	Не повідомляється

[Таблицю складено автором на підставі архівних документів, використаних в статті за № 4, 7]

Таблиця № 2

**ПОРІВНЯЛЬНА ТАБЛИЦЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЙ ПАРТИЗАНСЬКИХ
ПІДРОЗДІЛІВ Д. І. РВАНОВА ТА Ф. І. ЛИСЕНКА, В ХОДІ
ЗДІЙСНЕННЯ КОРЮКІВСЬКОЇ ДИВЕРСІЙНОЇ ОПЕРАЦІЇ
27 ЛЮТОГО 1943 р.**

ПАРТИЗАНСЬКІ ПІДРОЗДІЛИ ПІД КЕРІВНИЦТВОМ Д. І. РВАНОВА	ПАРТИЗАНСЬКІ ПІДРОЗДІЛИ ПІД КЕРІВНИЦТВОМ Ф. І. ЛИСЕНКА
ЗАВДАНІ МАТЕРІАЛЬНІ ЗБИТКИ	
Склад з дровами і оборонною лісовою продукцією 1000 кубометрів	–
Знищено приміщення держбанку з грошовою коморою та зв'язок	–
2 гаражі, механічна майстерня, слюсарня	–
Склад палива з бензином	–
2 лебідки на автомобілях	–
Підірвано ешелон, при цьому знищено 18 вагонів	–
8 однотонних причепів	–
Підірваний шлях довжиною 5 км.	–
160 покришок для автомашин	–
Склад з сіном	–
Підірвано дерев'яний міст довжиною 8 метрів	–
Зіпсовано 110 залізничних стрілок	–
Телефонна станція	–
Пакгауз з картоплею	–
ВЗЯТО В ПОЛОН	
Взяли в полон – чотирьох мадяр і одного німця – колишнього залізничного майстра м. Дрезден.	–

ТРОФЕЇ	
2 станкових кулемети, 119 гвинтівок, 2500 набоїв, зерно, харчі та масло	2 ручних кулемети, 12 гвинтівок
ВОРОЖІ ВТРАТИ	
–	Вбито – 18 жандармів
ІНШІ ЗАХОДИ	
Визволено 97 в'язнів засуджених до страсти	Роздали селянам 220 тон зерна, конфісковано 100 свиней з відправного пункту
	Розігнано німецькі стани біля Рокновича та Дасев-Студенверцької
МІСЦЕ ПРОВЕДЕННЯ АКЦІЇ	
Залізнична станція м-ка Корюківка	Згідно документу: Рокновичі та Дасев-Студенверцької. Імовірно, мова йде про населені пункти Щорського р-ну: с. Тихоновичі та с. Гута-Студенецька

[Таблицю складено автором на підставі архівних документів, використаних у статті за № 4, 7]

**ДИНАМІКА ЗНИЩЕННЯ КАРАТЕЛЬМИ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ ТА ЦИВІЛЬНИХ ЖИТЕЛІВ ТРЬОХ ПІВНІЧНИХ РАЙОНІВ
ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ, ДЕ ДІЯЛИ РАДЯНСЬКІ ПАРТИЗАНСЬКІ ЗАГОНИ ПРОТЯГОМ 1941-1942 рр.**

Район	Назва населеного пункту	Дата знищення	Хто і з якої причини знищив даний населений пункт	Кількість жертв, знищених дворів або будинків
КОРЮКІВСЬКИЙ РАЙОН	с. Богдалівка, Рейментарівська сільська рада (на час знищення – хутір, Холменський район)	14 грудня 1941 р.	Каральне формування окупантів	Спалене повністю
	с. Олійники, Рейментарівська сільська рада (на час знищення – Холменський район)	14 грудня 1941 р.	Каральне формування окупантів	Вказано, що «хто не зміг піти був розстріляний». Спалено 50 споруд
	с. Самогути, Сядринська сільська рада (на час знищення – Холменський район)	24 грудня 1941 р.	Каральне формування окупантів після бою з партизанами	25 жителів розстріляно, 30 жителів стали оstarбайтерами; 87 жителів вбито. Спалено половину села
	с. Тополівка Погорільська сільська рада (на час знищення – Холменський район)	2(3) грудня 1941 р.	Каральне формування окупантів	Розстріляно 150 жителів. 111 жителів повністю спалені. 209 дворів знищено
СЕМЕНІВСЬКИЙ РАЙОН	с. Лосівка, Погорільська сільська рада (на час знищення – Холменський район)	2(3) грудня 1941 р.	Каральне формування окупантів	Розстріляно 165 жителів. Повністю спалене
	с. Погорільці Погорільська сільська рада (на час знищення – Холменський район)	2(3) грудня 1941 р.	Каральне формування окупантів	Загальні дані про відомих знищених мирних жителів сіл: Тополівка, Лосівка та Погорільці становить 190 з 264 чол.
	м. Семенівка	29-30 грудня 1941 р.	Підрозділ №00555 10 піхотного полку 1-ї мотобригади СС	Масове знищення єврейського населення міста

Таблиця № 3 (продовження)

Район	Назва населеного пункту	Дата знищення	Хто і з якої причини знищив даний населений пункт	Кількість жертв, знищених дворів або будинків
ЩОРСЬКИЙ РАЙОН	с. Єліне, Єлінська сільська рада	23 березня 1942 р.	Каральне формування окупантів	Замучено 500 осіб, повністю 120 сімей. Спалене повністю – знищено 519 селянських дворів, чотири колгоспи, всі будівлі. Відомі імена 73 осіб, що загинули цього дня, а також 222 чол. розстріляні в м. Гомель 26.03.42
	с. Клюси, Клюсівська сільська рада	13 серпня 1942 р.	Каральне формування окупантів	Вбито і заживо спалено 182 мешканців села. Відомі імена 62 чол. Повністю спалене
Загальна кількість жертв цивільного населення, згідно з офіційними даними, становить 5720 осіб за умови повного знищення 7 населених пунктів, трьох вищезазначених районів Чернігівської області				

[Таблицю складено автором на підставі даних, що містяться в інформаційних джерелах, поданих у списку літератури до статті за № 12-16]

Таблиця № 4
**ДИНАМІКА ЗНИЩЕННЯ КАРАТЕЛЯМИ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ ТА ЦИВІЛЬНИХ ЖИТЕЛІВ ТРЬОХ ПІВНІЧНИХ РАЙОНІВ
ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ, ДЕ ДІЯЛИ ПАРТИЗАНСЬКІ ЗАГОНИ ПРОТЯГОМ 1943 Р.**

Район	Назва населеного пункту	Дата знищення	Хто і з якої причини знищив даний населений пункт	Кількість жертв, знищених дворів або будинків
КОРЮКІВСЬКИЙ РАЙОН	м. Корюківка (на час знищення – селище міського типу)	1 – 2, 9 березня 1943 р.	Каральне формування окупантів: батальйон 56-го карального полку фельдмаршармерії на чолі з начальником чернігівської служби безпеки Крістензена, після нападу партизан на корюківський гарнізон	6700 мирних жителів вбито і спалено. Повністю знищено (спалено 1290 будинків)
	с. Майбутнє , Білошицько-Слобідська сільська рада (на час знищення – хутір, Холменський район)	квітень 1943 р.	Каральне формування окупантів	6 колгоспників розстріляно. Спалено повністю
	с. Прибиль , Прибинська сільська рада (на час знищення – Холменський район)	15.04.1943 (?)	Каральне формування окупантів	Вбито 55 жителів. Спалено 150 дворів, всі колгоспні споруди, установи культури
	с. Рейментарівка , Рейментарівська сільська рада (на час знищення – Холменський район)	Під час німецької окупації (вер. 1941 р. – вер. 1943 р.)	Каральне формування окупантів	115 жителів розстріляно. Усі двори жителів, школу, клуб, медичний пункт, бібліотеку та інші культурні установи
	с. Зелений Гай , Іванівська сільська рада (на час знищення – хутір, Холменський район)	10 квітня 1943 р.	Каральне формування окупантів	220 жителів. Повністю спалено
СЕМЕНІВСЬКИЙ РАЙОН	с. Калинівське , Тимоновицька сільська рада (на час знищення – хутір, Холменський район)	10 червня 1943 р.	Каральне формування окупантів	Вбито 7 жителів. Повністю спалено
	с. Тимоновичі , Тимоновицька сільська рада	влітку 1943 р.	Каральне формування окупантів	17 жителів вбито (можливо набагато більше), дорослих розстрілювали, дітей живцем кидали у вогонь. Спалено 384 двори

Таблиця № 4 (продовження)

Район	Назва населеного пункту	Дата знищення	Хто і з якої причини знищив даний населений пункт	Кількість жертв, знищених дворів або будинків
ЩОРСЬКИЙ РАЙОН	с. Гута-Студенецька, Гута-Студенецька сільська рада	Під час німецької окупації (вер. 1941 р. – вер. 1943 р.)	Каральне формування окупантів	24 жителі, спалено 34 двори
	с. Тихоновичі, Тихоновичька сільська рада	17 квітня 1943 р.	Каральне формування окупантів. За допомогою партизанам	112 осіб. 237 дворів, школи, лікарню. Відомі імена 65 чол.
	с. Загребельна Слобода	18 квітня 1943 р.	Каральне формування окупантів.	Спалено живцем 81 людину
с. Ількуча		18 квітня 1943 р.	Каральне формування окупантів.	Відомі імена 25 розстріляних
Загальна кількість жертв цивільного населення, згідно з офіційними даними, становить 7256 осіб за умови повного знищення 9 населених пунктів трьох зазначених районів Чернігівської області				

[Таблицю складено автором на підставі даних, що містяться в інформаційних джерелах, поданих у списку літератури до статті за № 12-16]

ПРИМІТКИ, ЩО МІСТЯТЬСЯ В ТАБЛИЦІ № 2

¹ *Характер шкоди, завданої ворогу, інформація про яку має певні розбіжності.*

² *Характер шкоди, завданої ворогу, інформація про яку майже повністю відповідає.*

³ *Характер шкоди, завданої ворогу, інформація про яку носить індивідуальний характер.*

**Коротков
Федір Іванович**
Командир партизанського
загону ім. Й.В. Сталіна.
[4, с. 1057]

*Керівний склад загону Чернігівсько-Волинського
партизанського з'єднання під командуванням
О.Ф. Федорова.*

**Ковтун О.Г. Лисенко Ф.І., Сеньков П. П.,
Анапрейчук В. Г., Алексєєв Л. Є.**
Фото в тилу ворога 1943 р. [4, с. 1132]

*Командний склад Чернігівсько-Волинського
партизанського з'єднання*
**Рванов Д. І., Федоров О. Ф.,
Балицький Г. В. [4, с. 1198]**

**Попудренко
Микола
Микитович**
Командир
Чернігівського
з'єднання
партизанських
загонів. [4, с. 1235]

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Акт Корюковской районной комиссии по установлению и расследованию злодеяний немецко-фашистских захватчиков о массовом уничтожении мирного населения города Корюковка. 2 сентября 1944 г. [Текст] // Черниговщина в период Великой Отечественной войны (1941–1945 гг.): сб. док. и материалов. – К., 1978. – С. 98-99.
2. Акт о зверствах фашистских захватчиков в Корюковке Черниговской области. 21 сент. 1943 г. [Текст] // Советская Украина в годы Великой Отечественной войны. 1941-1945: док. и материалы в 3-х т. – К., 1985. – Т. 2. – С. 301–303.
3. Актуальні проблеми партизансько-підпільного руху в Україні в роки Великої Вітчизняної війни: Матеріали Міжнародної наукової конференції, м. Корюківка, 14 грудня 2011 р. [Текст] / Чернігівська обласна державна адміністрація, Український інститут національної пам'яті. Упоряд.: С.В. Бутко, Р.І. Пилявець. – Чернігів: Десна Поліграф, 2012. – 144 с.
4. Альбом партизанської слави українського народу у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр. [Текст]: до 70-ї річниці Перемоги радян. народу у Великій Вітчизнян. війні: кн.-пам'ятник / Коміс. у справах колиш. партизанів Великої Вітчизнян. війни при Верхов. Раді України, Всеукр. спілка учасників війни ; [авт.-уклад. кол.: Л.В. Василюк, О.Г. Соколенко (авт.-уклад.), О.В. Рябоконт]. – К.: Всесвіт, 2012. – 1429 с.
5. Артозеев Г.С. Партизанская быль. Текст] / Г.С. Артозеев. – Литературная запись И. Бразуль. – М.: Военное издательство министерства обороны СССР, 1956. – 267 с.
6. Быков Ф.И. Из детства – в бой: Воспоминания [Текст] / Ф.И. Быков / Литературная запись В.А. Маняка. – К.: Молодь, 1987. – 168 с.
7. Водоп'ян І.І. Граніт: мемуари [Текст] / І.І. Водоп'ян. – К.: Політвидав України, 1982. – 175 с.
8. В тилу ворога. Документи і матеріали про участь партизанів Чернігівщини в боротьбі проти фашистських загарбників [Текст] / Упор.: С.М. Мельник, М.К. Бойко. – Чернігів.: Деснянська правда, 1994. – 150 с.
9. Гогун А.В. Сталинские командос. Украинские партизанские формирования, 1941 – 1944 [Текст] / А.В. Гогун. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Российская политическая энциклопедия, 2012. – 527 с.
10. Зінченко О.М. Чотири документи про корюківську трагедію / Українська правда. – 4 бер. 2011. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2011/03/4/28873/>. – Заголовок з екрана. – 12.10.14.
11. Из доклада областной государственной комиссии по установлению и расследованию злодеяний немецко-фашистских захватчиков на территории области с сентября 1941 по сентябрь 1943 года. 16 марта 1945 г. [Текст] // Черниговщина в период Великой Отечественной войны (1941–1945 гг.): сб. док. и материалов. – К., 1978. – С. 102–106.
12. Книга скорботи України. Чернігівська область [Текст]: [Іст.-мемор. вид. / Редкол.: І.О. Герасимов (голова) та ін.]. – Чернігів.: Деснянська правда, 2003.– [Т.] 2 : Ічнянський район. Козелецький район. Коропський район. Корюківський район. Куликівський район / [Редкол.: В.П.Фаль (голова) та ін.]. – 2004. – 447 с.
13. Книга скорботи України. Чернігівська область [Текст]: [Іст.-мемор. вид. / Редкол.: В.М. Тандура, Я.І. Рутар, О.Б. Коваленко та ін.]. – Чернігів.: Деснянська правда, [Т.] 4 : Ріпкинський район. Семенівський район. Сосницький район. Срібнянський район. Талалаївський район. – 2006. – 399 с.
14. Книга скорботи України [Текст]: [Іст.-мемор. вид. / В.М. Тандура, Я.І. Рутар, О.Б. Коваленко та ін. – Чернігів.: РВК Деснянська правда [Т.] 5 : Чернігівський район. Щорський район. – 2007. – 336 с.
15. Корюківка, 1943: злочин проти людяності. Зб. документів і матеріалів [Текст] / Український інститут національної пам'яті, Чернігівська обласна державна адміністрація, Корюківський історичний музей; Упоряд.: С.В. Бутко, Т.В. Макаренко. – Чернігів.: Видавець Лозовий В.М., 2010. – 88 с.
16. Корюківська трагедія: наймасовіший злочин гітлерівців. Березень 1943 р.: біб-

- ліогр. покажч. [Текст] / Скл. Т.В. Сіренко, Л.В. Студьонова; авт. вступ. ст. С.В. Бутко; ред. І.Я. Каганова, відп. за вип. І.М. Аліференко. – Чернігів.: ОУНБ ім. В.Г. Короленка, 2013. – 27 с.
17. Наріжний Б.М. Горобінова заграва: Розповідь-документ про героїзм і трагедію Корюківки [Текст] / Б.М. Наріжний. – 2-ге вид. доопр і доп. – К.: Молодь, 1988. – 176 с.
18. Павленко С.О. Мікротопоніми Чернігово-Сіверщини [Текст] / С.О. Павленко. – Чернігів: ПАТ ПВК «Десна», 2013 р. – 600 с.
19. Партизанська і підпільна боротьба в Україні (1941–1944 рр.) [Текст]: історія, люди, пам'ять / [В. О. Коньков, В. М. Сатурін, В. Ф. Римар та ін.]; Коміс. у справах колишніх партизанів Великої Вітчизняної війни 1941-1945 рр. при Верхов. Раді України, Укр. ін-т нац. пам'яті. – К.: Парламентське вид-во, 2011. – 495 с.
20. Партизанская война на Украине. Дневники командиров партизанских отрядов и соединений 1941 – 1944 [Текст] / Колл. составителей: О.В. Бажан, С.И. Власенко, А.В. Кентий, Л.В. Легасова, В.С. Лозицкий. – М.: ЗАО Издательство Центрполиграф, 2010. – 670 с.
21. Пилявець Р.І. Корюківська трагедія 1943 року: національно-наднаціональний вимір [Текст] / Р.М.І. Пилявець // Національна та історична пам'ять: Зб. наук. праць. – Вип. 6. – К.: «НВЦ «Пріоритети», 2013. – 293 с.
22. Попудренко М.М. Щоденник [Текст] / М.М. Попудренко. – К.: Державне видавництво політичної літератури, 1949. – 154 с.
23. Салтан О.М. «Сделано мало, будет сделано больше». Корюківська трагедія, мовою вхідних шифротелеграм, отриманих Українським штабом партизанського руху з 9 лютого по 27 березня 1943 р. [Текст] / О.М. Салтан // Сіверянський літопис. Всеукраїнський науковий журнал. – 2014. – № 1-3 (115-117). – С. 61-74.
24. Скрипка М. Операція в містечку [Текст]: [спогади колишньої партизанки] / Марія Скрипка // Маяк. – 2003. – 8 лют. – С. 6.
25. Советская Украина в годы Великой Отечественной войны, 1941 – 1945. Документы и материалы [Текст]. В 3-х т. – Т.2. – К.: Наукова думка, 1985. – 511 с.
26. «...Создавать невыносимые условия для врага и всех его пособников...» Красные партизаны Украины 1941 – 1944: малоизученные страницы истории. Документы и материалы [Текст] / Авт.-сост. Гогун А., Кентий А. – К.: Украинский издательский союз, 2006. – 403 с.
27. Строкач Т.А. Наш позывной – Свобода [Текст] / Т.А. Строкач / Лит. запись П. Автомонова. – К.: Советский писатель, 1966. – 494 с.
28. Тихоновський А.М. Тридцять років тому [Текст] / А.Тихоновський // Маяк. – 1973. – 20 вер.
29. Україна партизанська. Партизанські формування та органи керівництва ними (1941 – 1945): Наук.-довід. вид. [Текст] / Авт.-упоряд.: О.В. Бажан, А.В. Кентий, В.С. Лозицкий та ін. – К.: Парламентське видавництво, 2001. – 319 с.
30. Україна під нацистською окупацією: спалені села (1941-1944): Анований покажчик [Текст] / За ред. В.Ф. Солдатенка; автори-упорядники: Бутко С.В., Герасименко Л.С., Киридон А.М. та ін. – К.: ДП НВЦ Пріоритети, 2012. – 362 с.
31. Федоров О.Ф. Підпільний обком діє [Текст] / Літ. запис Є. Босняцького; пер. з рос. А. Шияна / О.Ф. Федоров. – К.: Політвидав України, 1981. – 831 с.
32. Центральний державний архів громадських об'єднань України. Ф. 62. – Оп. 1. Спр. 1368. – Арк. 47.
33. Там само. Арк. 34.
34. Шеремет М.С. В лісах України [Текст] / М.С. Шеремет. – К.: Укрдержвидав, 1944. – 93 с.
35. Шеремет М.С. В партизанських загонах [Текст] / М.С. Шеремет. – К.: Українське видавництво політичної літератури, 1947. – 163 с.
36. Шеремет М.С. Ми відходили останніми [Текст] / М.С. Шеремет. – К.: Радянський письменник, 1964. – 179 с.

Салтан А.Н. «Имею возможность вести большие операции». Корюковская партизанская карательная акция 27 февраля 1943 г., языком архивных документов.

На основе архивных документов, хранящихся в Центральном государственном архиве гражданских объединений Украины, проанализировано действия партизанских отрядов Н.Н. Попудренко и А.Ф. Федорова, которые 27 февраля 1943 года совершили нападение на местечко Корюковка Черниговской области.

Планы, шифротелеграммы и отчеты боевых действий позволяют понять не только логику предполагаемых и осуществленных мер партизан, но и процедуру информирования руководства УШПД, тактику «заматания следов», умалчивания деталей, которые могли спровоцировать акцию возмездия со стороны нацистских спецподразделений относительно гражданского населения снт Корюковка 1-2 и 9 марта 1943 г.

Изучение такого типа первоисточников помогает воссоздать более-менее реальную картину событий семидесятилетней давности, именуемой корюковская трагедия.

Ключевые слова: военные потери, целесообразность, нападение, партизаны, план операции, Украинский штаб партизанского движения, шифротелеграмма.

Saltan O.M. «Having possibility to perform considerable operations». Koryukivka, partisan punitive expedition of February 27, 1943 by language of archival documents.

On the basis of real documents which are in the central state archives of civil societies of Ukraine we analyzed activities of the partisan detachments under N. M. Popudrenko and O. F. Fedorov, who at the night of February 27, 1943, committed attack on village Koryukivka, Chernihiv region. The plans, cipher messages and records of combat activities allow to understand not only logic of envisaged and introduced measures of partisans but also procedures of informing the leaders of Ukrainian H Q of the partisan movement tactics «covering up their traces» to hush up details which might create mass revenge from the side of Nazi special detachments in regarding civil people of village Korukivka, 1-2 and 9 march 1943.

Researching of the primary sources of such types allows us to obtain a little more real scene of events of the seventy-year remoteness known as the Koryukivska tragedy.

Keywords: military losses, expediency, attack, partisans, plan of operation, Ukraine H. Q. of partisan movement, cipher message.

